

Kestävän maatilatalouden työturvallisuuden, -hyvinvoinnin ja -terveyden kehittämisstrategia 2007–2015

Juha Suutarinen¹⁾, Pasi Rikkinen¹⁾, Janne Karttunen²⁾, Veli-Matti Tuure²⁾, Risto Rautiainen³⁾, Kyösti Louhelainen⁴⁾, Tiina Mattila⁵⁾ ja Aarne Pehkonen⁶⁾

¹⁾MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki, etunimi.sukunimi@mtt.fi

²⁾TTS tutkimus, PL 5 (Kiljavantie 6), 05201 Rajamäki, etunimi.sukunimi@tts.fi

³⁾Great Plains Center for Agricultural Health, The University of Iowa, 100 Oakdale Campus, #134 IREH Iowa City, Iowa 52253, risto-rautiainen@uiowa.edu

⁴⁾Työterveyslaitos, Työympäristön kehittäminen, Neulaniementie 4, 70210 Kuopio, kyosti.louhelainen@ttl.fi

⁵⁾MTT Taloustutkimus, Vakolantie 55, 03400 Vihti, tiina.mattila@mtt.fi

⁶⁾Helsingin yliopisto, Agroteknologian laitos, Koetilantie 3, 00014 Helsingin yliopisto, aarne.pehkonen@helsinki.fi

Tiivistelmä

Maatilatalouden rakennekehitys on jatkunut voimakkaana viimeisimmän vuosikymmenen ajan. Sopeutuminen EU:n tuomiin vaatimuksiin ja mahdollisuuksiin on ohjannut merkittävästi tätä kehitystä. Tilojen lukumäärä on laskenut nopeasti ja tilakoko on kasvanut. Perinteinen perheviljelmä ei anna enää riittävää toimeentuloa, joten tilojen on ollut pakko joko erikoistua, laajentaa huomattavasti toimintaa tai hankkia entistä suurempi osa toimeentulosta tilan ulkopuolelta. Tämä kehityssuunta näyttää jatkuvan. Maatalouden ja maaseudun voimakas rakennemuutos ja siihen liittyvä työn, työmenetelmien ja teknologian muutos antaa aiheen arvioida myös työsuojelun strategiaa, jotta muuttuneessa tilanteessa työsuojelutoimilla voitaisiin edistää hyvinvointikehitystä.

Ennakoivan työsuojelustrategian laatimiseksi on arvioitava tulevaa toimialan ja sen ympäristön kehitystä ja muutosten seurauksia alan työvoiman työkyvyille ja -hyvinvoinnille. Tästä syystä tässä tutkimuksessa oli syytä hyödyntää ennakoititutkimuksen menetelmiä.

Maatilatalouden kehittymistä lähitulevaisuudessa voimakkaimmin ohjaavia muutostekijöitä ovat kannattavuuden aleneminen, rakennemuutoksen voimistuminen ja erityisesti henkisen kuormituksen kasvaminen. Kuhunkin muutostekijään voidaan liittää useita maatalousyrittäjän ammattitaitoon, tuotannon ohjaukseen ja työsuojeluun linkitettäviä haasteita. Toisaalta muutokseen liittyy myös mahdollisuuksia.

Varsinkin kasvuhakuiset maatalousyrittäjät tarvitsevat päätöksentekonsa tueksi koko yrityskokonaisuuden kattavaa ja sekä nykyisen että tulevan toimintaympäristön huomioon ottavaa neuvontaa ja sille käyttökelpoista aineistoa tuottavaa tutkimusta. Lisäksi maatilojen ja monialaisten yritysten tietojohdantamisen tukemiseen tarvitaan kehittyneitä, helppokäyttöisiä ja muuhun tuotantotekniikkaan hyvin integroituvia johtamisen apuvälineitä. Näin voidaan paremmin hallita lisääntyvää työajankäytön tuottavuusvaatimusta sekä laskea tietokuormituksen ja päätöksenteon aiheuttamaa henkistä painetta. Kestävälle maatilataloudelle on elintärkeää yrityksen avainresurssien eli työvoiman – ihmisten – turvallisuuden, hyvinvoinnin ja terveyden ylläpitäminen ja edistäminen. Esimerkiksi pankin lainapäätöstä ja TE-keskuksen tukipäätöstä ennen pitäisi tilan laajentamistapauksissa olla dokumentoituina ”riittävän” tarkka tilan työresurssien käyttösuunnitelma koko kehitysprosessin (ennen, aikana, jälkeen) ajaksi.

Tuotantoeläinten hyvinvointia edistävät ja muutoinkin vastuullisesti ja kestävästi toimivat elintarviketuket voivat olla merkittävä kotimaisen tuotannon ja markkinoinnin tekijä, jolla on vaikutusta myös viljelijän työoloihin. Karjankasvattajien tulisi saada käypä korvaus lisäkustannuksille, jos he mitoittavat tuotanto-olosuhteensa eläinsuojelulain minimitasoa väljemmin. Eettisesti ja etologisesti kestävämmät tuotanto-olosuhteet todennäköisesti pienentävät myös riskiä työtaturmille ja työperäisille sairauksille. Muitakin myönteisiä kehityspiirteitä on nähtävissä muun muassa arvomaailmaan ja teknologiaan liittyvistä muutosvoimista.

Asiasanat: Maatalous, työsuojelustrategia, kestävä kehitys, sosiaalinen kestävyys, yhteiskunnallinen kestävyys, työympäristö, työturvallisuus, työterveys, työtaturmat, työperäiset sairaudet, ohjauskeinot, tulevaisuudentutkimus

Johdanto

Kestävän kehityksen peruslähtökohtana on pidetty ekologisten, taloudellisten ja sosio-kulttuuristen ulottuvuuksien tarkastelua. Kestävän kehityksen osa-alueista sosiaalinen kestävyys, jonka mittareista yksi on työterveys ja -turvallisuus, on selkeästi jäänyt muita vähemmälle huomiolle, vaikka kestävyuden määrittelyn mukaisesti tarkastelun tulisi kohdentua juuri ihmiseen ja tämän inhimilliseen hyvinvointiin. Maatalouden voimakas rakenne- ja toimintaympäristön muutos edellyttää myös viljelijä- ja yleisesti maaseudun yrittäjäväestön hyvinvoinnin turvaamista ja parantamista niin, että halukkuus maatalousyrittäjyyteen säilyy riittävän korkeana. Työkykyongelmat ovat paitsi kansan- ja yritystaloudellinen heikkous ja riski myös eettinen ja väestöryhmien välinen tasa-arvokysymys. Yhteistutkimuksen ”Kestävän maatilatalouden työ- ja turvallisuuden, -hyvinvoinnin ja -terveyden kehittämisstrategia 2007–2015” tavoitteena on esittää perustellut suositukset maatilatalouden työsuojelutyön painopisteistä ja toimenpiteistä aikajänteellä 2007–2015. Tutkimus alkoi keväällä 2006 ja se päättyi vuoden 2007 lopussa.

Aineisto ja menetelmät

Tässä esitettävän tutkimusosuuden tutkimusotteena on ennakoiva tutkimus (Ringland 1998). Muutoksia, muutostekijöitä ja trendejä tarkastellaan maataloussektorin sisäisinä tai ulkoisina tekijöinä. Nämä tekijät nähdään laajempina vaikutuksina, jotka voivat muuttaa koko sektoria ja sen seurauksena vaikuttaa hyvinvointiin ja työterveyteen. Tässä tutkimuksessa nämä tekijät tunnistettiin aivoriihitekniikalla. Ensimmäisessä vaiheessa tutkimusryhmän kukin tutkija tai tutkimuslaitoksen edustajat laativat alustavat selvitykset oman tutkimusalan näkemyksen pohjalta merkittävimmistä muutosvoimista ja niiden arvioituista vaikutuksista. Toisessa vaiheessa kehityssuunnat ja -tekijät koottiin ja luokiteltiin hyödyntäen yleisesti käytettyä STEEPV-menetelmää (Van der Heijden et al. 2002). Siinä ovat aihealueina sosiokulttuuriset muutokset (S=Social), teknologiset muutokset (T=Technological), taloutta ja markkinoita koskevat muutokset (E=Economic), ekologiset (E=Environmental/Ecological), politiikkaa koskevat muutokset (P=Political) ja arvomaailmaan liittyvät muutokset (V=Values). Lisäksi muutosvoimat luokiteltiin kolmeen tarkastelutasoon: maatilatasoon, kansalliseen tasoon ja globaaliin tasoon. Tarkastelu pyrki monitieteisyyteen; tutkimusryhmässä oli sekä luonnontieteiden että taloustieteiden edustajia. Kolmannessa vaiheessa muutostekijöitä valittiin ja ryhmiteltiin niiden arvioidun tärkeyden ja toisaalta niihin liittyvän epävarmuuden suhteen. Tulevaisuusverstas (Kamppinen ym 2002) toteutettiin yksipäiväisenä 5-vaiheisena työpajana, joka alkoi viidellä teema-alustuksella. Teema-alustusten jälkeen keskeisimmät työympäristön ja työhyvinvoinnin muutokset, muutostekijät ja trendit arvoitettiin subjektiivisesti, eräänlaisena ”ranking” -tehtävänä kunkin muutoksen, muutostekijän ja trendin esittämän tärkeyden ja tulevaisuuteen liittyvän epävarmuuden perusteella.

Vaihe 1: Tutkimustiedon hyödyntämisen kautta informaatiopohjana STEEPV-kehikko, jossa on nimetty muutoksia, muutostekijöitä trendejä (n kpl). Myös sen ulkopuolelta voi tulla tekijöitä.

Vaihe 2: Itsenäinen muutostekijöiden läpikäynti ensin yksintyöskentelynä, jonka jälkeen seitsemän keskeisimmän muutostekijän valinta (vuoden 2015 näkökulmasta kirjaaminen taralapuille).

Vaihe 3: Tekijöiden (muutos, muutostekijä, trendi) siirto tauluun tärkeys-epävarmuus asteikkoon itsenäisesti, hiljaisesti. Asetetaan omasta mielestä oikealle kohdalle xy-akselille (*tärkeys-epävarmuus*).

Vaihe 4: Tekijöiden ryhmittely keskenään taululla: yhteinen keskustelu taulun ääressä yksittäisten muutostekijöiden asemoinnista ja perustelu.

Vaihe 5: Lopputuloksena ryhmän näkemys muutosten, muutostekijöiden ja trendien suhtautumisesta toisiinsa ja asemoinnista tärkeys-epävarmuus -akseleilla eli **ranking** hyödynnettäväksi.

Tuloksena kolmannelta vaiheesta saatiin muutostekijäkartta. Alustavat johtopäätökset tärkeimmistä muutosvoimista ja niiden vaikutuksista suositeltaviin interventioihin perustuvat tässä vaiheessa pääosin asiantuntijatyöhön. Jatkossa tulokset on tarkoitus alistaa riippumattomien asiantuntijoiden arvioitaviksi sekä suhteuttaa ja verrata laajemmin olemassa olevaan tutkimus- ja tilastotietoon.

Tulokset ja tulosten tarkastelu

STEEPV-menetelmällä kootut ja luokitellut maatalouden toimintaympäristön muutokset kuvaavat käytännössä parhaillaan tapahtuvaa kehitystä, joka voi voimistua tai heikentyä tulevaisuudessa (taulukko 1). Taulukoissa 2 ja 3 on esitetty tärkeimpien toimintaympäristön muutosten arvioidut vaikutukset viljelijäväestön työterveyteen, -turvallisuuteen ja -hyvinvointiin.

Taulukko 1. Maatilan ja maatalouden toimintaympäristön muutoksia maatilatasolla sekä kansallisella ja globaalilla tasolla: keskeisimmät muuttujat, muutokset ja trendit temaattisesti (STEEPV) jäsenlletynä.

| | Maatilataso | Kansallinen taso | Globaali taso |
|---|--|---|--|
| Sosio-kulttuuriset muutokset | <ul style="list-style-type: none"> - yksityöskentely lisääntyy - yksipuolinen työ lisääntyy (esim. pidemmät päivät traktorin ajoa) - työ (tieto)tekniikka edelleen - työolojen yhteiskunnallinen sääätely lisääntyy - ulkopuolisen työvoiman jaksaminen korostuu - ajan puute harrastuksille, vapaa-ajan määrä ja laatu? | <ul style="list-style-type: none"> - urbanisoituvaa väestö - ikääntynyt väestö - kilpailu nuorista osajista - tuotannon keskittyminen - maaseudun "ukkoutuminen" | <ul style="list-style-type: none"> - työvoimaa maatalouteen ulkomailta - ruuan kulutus (tottumus) muutokset - ympäristötietoisuuden ja vaatimusten kasvu kehittyneissä maissa - ravitsemustietouden ja elintason parantuminen ja sen vaikutus ravintotottumuksiin |
| Teknologiset muutokset | <ul style="list-style-type: none"> - tuotannon automatisointi - tietotekniikan hyödyntäminen - tilakoko kasvaa - konekoko/kapasiteetit kasvavat - tehokkuuden ja tuottav. kasvu - monimutkaistuva teknologia | <ul style="list-style-type: none"> - uusia tuotannonaloja, esim. bio refining-sektori, maatilalta energiaa yhteiskunnalle - polarisoituvaa maatalouden rakenne (pienet sivutoimiset/suuret päätoimiset) | <ul style="list-style-type: none"> - uudet innovaatiot esim. bioteknologiassa - energian kulutuksen kasvu - veden puute |
| Ekologiset ympäristöä koskevat muutokset | <ul style="list-style-type: none"> - lannan (kotieläintuotannon) keskittyminen - tuotannon läpinäkyvyys - täsmäviljelyn sovellukset eroosion ja ravinnepäästöjen torjunnassa - laajemman ympäristöriskin/vahingon mahdollisuus kasvaa | <ul style="list-style-type: none"> - laajemman ympäristöriskin/vahingon mahdollisuus kasvaa - ympäristövaatimukset maatilalla | <ul style="list-style-type: none"> - ilmastonmuutos ja sen voimistuminen/ääri-ilmiöt lisääntyvät, satopotentiaalin muutos - zoonoosipandemiat |
| Taloutta ja markkinoita koskevat muutokset | <ul style="list-style-type: none"> - sopimustuotanto lisääntyy (vertikaalinen integraatio) - strategisen ja operatiivisen suunnittelun ja (tuotantosuunnitelmien) muutosten tarve kasvaa - hintavaihtelu kasvaa | <ul style="list-style-type: none"> - tehokkuus, tuottavuus kasvaa - rakennemuutos: tilamäärän lasku - elintarviketuotannon turvallisuuskysymykset ja tuotteiden jäljitettävyyttä - kunnat ja palvelujen rahoitus - elintarviketeollisuuden kilpailu kiristyy, uusia kv. toimijoita | <ul style="list-style-type: none"> - energian hinta - maataloustuotteiden ja elintarviketuotannon vapautuminen maailmanmarkkinoilla - keskittyminen halpojen perustuotteiden kuluttamiseen, ja toisaalta erikoistuotteiden kuluttamiseen (tuotetaan ne Suomessa) - elintarvikkeiden kysynnän kasvu - laatuvaatimusten kasvu |
| Politiikkaa koskevat muutokset | <ul style="list-style-type: none"> - EU:n maatalouspolitiikka - epävarmuus - tukirakenne tuotantosuunnissa - tiloihin kohdistuva toiminnan ohjaus, valvonta ja sääätely lisääntyy | <ul style="list-style-type: none"> - kansallinen maatalouspolitiikka (liikkumavara = saadaanko enää kansallisesti päättää) - elintarviketuotannon alueellinen sijoittuminen Suomessa, keskittymistendenssi - elintarviketuotannon turvallisuuskysymykset ja tuotteiden jäljitettävyyttä - tuotantosuuntien alasajo | <ul style="list-style-type: none"> - energian hinta- ja tukipolitiikka - EU määrää maatalouspolitiikan - ympäristömääräysten tiukkeneminen |
| Arvo-maailmaan liittyvät muutokset | <ul style="list-style-type: none"> - liiketoiminta-ajattelu elämäntavan sijaan - työn suorittajasta yrittäjäksi - maatalous/maaseutuyritysten verkostoituminen ja tilayhteistyö, työn jakaminen ja ulkoistaminen - useammilla sivuelinkeinoilla | <ul style="list-style-type: none"> - elintarvikkeiden kotimaisuus, imago - maatalouden yhteiskunnallinen hyväksyttävyyttä - maatalouden/maaseudun imago/vetovoima heikkenee - eläinten hyvinvointi - kierrätys lisääntyy - paikallinen tuotanto - sivuelinkeinojen määrä ja kirjo kasvaa - ekologinen kompensatio - suuren yleisön vieraantuminen maatalouden arvomaailmasta | <ul style="list-style-type: none"> - kestävän tuotannon vaatimukset |

Joillakin maatilatalouden toimintaympäristön muutoksista voi olla samanaikaisesti sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia viljelijäväestön hyvinvointiin (taulukot 2 ja 3).

Taulukko 2. Tärkeimpien muutosvoimien (taulukko 1) arvioidut vaikutukset viljelijäväestön työterveyteen, -turvallisuuteen ja -hyvinvointiin muutosluokittain (etumerkit: + = myönteiset vaikutukset hallitsevia, – = kielteiset vaikutukset hallitsevia).

| Muutosluokat | Vaikutukset luokittain |
|---|---|
| Sosio-kulttuuriset muutokset | + lisääntyvät sosiaaliset kontaktit uuden liiketoiminnan ja sivuelinkeinojen kautta – henkinen hyvinvointi: • sosiaalinen eriarvoisuus • yksinäisyys, heikkenevä yhteisöllisyys • lisääntyvät monotoniakokemukset – ikääntymisen myötä heikkenevä työkyky |
| Teknologiset muutokset | + uudet, käyttäjälähtöiset sovellukset (esim. automaatio) + työn keventyminen – henkinen hyvinvointi: • tietöähky • tieto- ja taitovaatimusten jatkuva lisääntyminen • tieto- ja komm. tekniikan monimutkaisuus – uusien teknologioiden riskit – liikenneonnettomuudet – uusien materiaalien, kemikaalien, yhdisteiden ja prosessien ennakoimattomat riskit |
| Ekologiset-ympäristöä koskevat muutokset | – luonnonmullistusten ja ääri-ilmiöiden aiheuttamat terveysriskit (ilmastonmuutos) – zoonootit (pandemiat) |
| Taloutta ja markkinoita koskevat muutokset | + haasteellisuus ja uudet mahdollisuudet – henkinen hyvinvointi: • yrittäjätaidot ja sopeutuminen (muutoksessa) – tietokuorma, huomioon otettavien tekijöiden määrän kasvu |
| Politiikkaa koskevat muutokset | – henkinen hyvinvointi: • epävarmuus, huomioon otettavien tekijöiden määrän kasvu |
| Arvomaailmaan liittyvät muutokset | + lähi- ja kotimainen ruoka + kestävä, vastuullinen tuotanto – henkinen hyvinvointi, jännitteet maatalouden ja urbaanin väestön välillä – ekoterrorsismi |

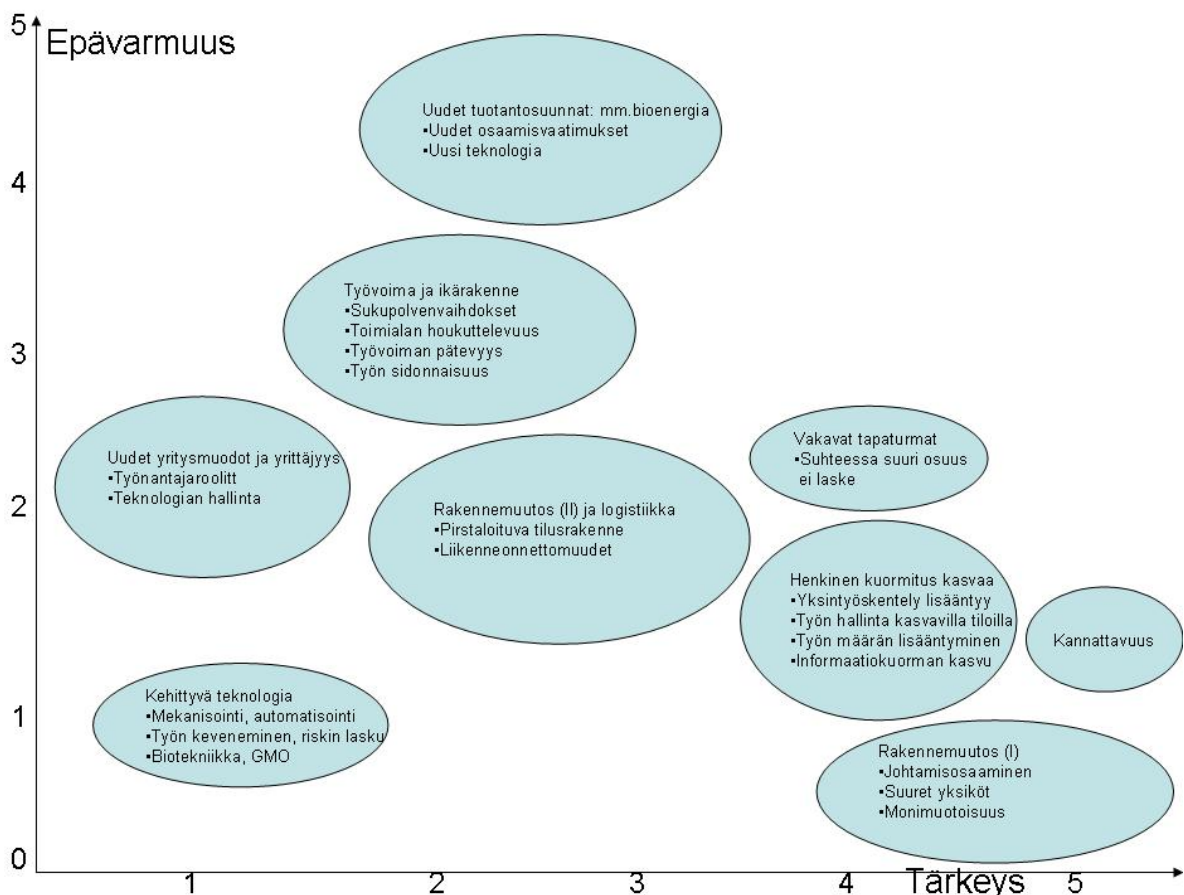
Tärkeimpinä muutostekijöinä voidaan kaaviosta 1 havaita kannattavuus, rakennemuutos ja henkisen kuormituksen kasvu. Kuhunkin muutostekijään sisältyy useita maatalousyrittäjän ammattitaitoon, tuotannon ohjaukseen ja työsuojeluun liittyviä haasteita. Toisaalta muutoksiin liittyy aina myös mahdollisuuksia kuten rakennemuutoksen edellyttämän uuden tuotantotekniikan tarjoamia positiivisia haasteita ammattitaidon kehittämiseksi, työn mielekkyydelle ja koko toimialan kiinnostavuudelle.

Suurin epävarmuus liittyy uusiin tuotantosuuntiin ja työvoiman ja sen ikärakenteen kehitykseen. Maatalous- ja kauppapolitiikkaan liittyvän epävarmuuden jatkuessa (ja tukien heiketessä) henkinen kuormitus alalla kasvaa. Myös tautipaine ulkomailta kasvaa. Suoran terveysriskin ohella (lintuinfluenssa, salmonella tms.) tämä on lisäksi henkinen taakka tuottajille.

Osa-aikaviljelijöiden joukko kasvaa ja maatalousosaaminen ohenee, samalla kun osaamisen kirjo suurenee. Karjataloudesta luopuvat siirtyvät ensin peltoviljelyyn ennen luopumista kokonaan maatalouden harjoittamisesta; mm. peltobioenergian viljelyalat kasvavat, jolloin otetaan käyttöön uusia menetelmiä ja syntyy uusia altisteita ja haittoja. Eläinten hyvinvointi ja muutoinkin vastuullisesti ja kestävästi toimivat elintarvikeketjut voivat olla merkittävä tuotannon ja markkinoinnin tekijä, jolla on vaikutusta myös viljelijän työoloihin.

Taulukko 3. Tärkeimpien muutosvoimien (taulukko 1) arvioidut vaikutukset viljelijäväestön työterveyteen, -turvallisuuteen ja -hyvinvointiin tarkastelutasoittain (etumerkit: + = myönteiset vaikutukset hallitsevia, – = kielteiset vaikutukset hallitsevia).

| Tarkastelutaso | | |
|---|---|---|
| Maatilataso | Kansallinen taso | Globaali taso |
| + tehostuva koneellistuminen → laskeva tapaturmataajuus ja fyysisesti raskaan työn väheneminen – henkinen hyvinvointi • työn määrä • yrittäjätöön/ johtamisen vaatimukset • tieto- ja taitovaatimukset – turvallisuusriskit: • väsymys • kiire | + kansanterveyden kehitys: • innovaatiot (terveydenhoito, ravinto, lääkkeet) – kasvava tapaturmataajuus: • miesten suhteellinen osuus kasvavaa – vakavampia tapaturmia: • automaatio • koneiden kasvava koko • ikääntyvät viljelijät – henkinen hyvinvointi: • maaseudun tyhjeneminen (erit. naiset) – terveydenhuollon saatavuus ja rahoitus | + terveystason nousu • koulutus • innovaatiot + ravitsemuksen parantaminen + köyhyyden väheneminen – zoonoosit (pandemiat) – turvallisuusriskit: • vähenevät investoinnit tuotantoon ja turvallisuuteen (maalatalouden heikenevä kannattavuus) |



Kaavio 1. Muutostekijät teemoiteltuina yhdeksään pääryhmään ja sijoiteltuina tärkeys-epävarmuuskoordinaatistoon.

Tulosten tulkinnassa on otettava huomioon se, että maatilatalouden yritys- ja yrittäjäkenttä tulee ainakin jollakin ylimenokaudella jakautumaan yhä voimakkaammin, jolloin esimerkiksi kannattavuus on jollekin osalle yrittäjiä kasvava ongelma työsuojelun näkökulmasta mutta ei kaikille.

Johtopäätökset ja suositukset

Maatilatalouden kehittymistä lähitulevaisuudessa voimakkaimmin ohjaavia muutostekijöitä – kannattavuuden alenemista, rakennemuutoksen voimistumista ja erityisesti henkisen kuormituksen kasvamista – voidaan pitää haasteena ensisijaisesti maatalousyrittäjien ammattimaiselle johtamiselle ja sitä tukevalle tutkimukselle ja neuvonnalle. Kuitenkin myös politiikkaohjauksen keinot olisi hyödynnettävä.

Maatalousyrittäjien lähitulevaisuuden kehityssuunnat voidaan Karttusen ja Tuuren (2008) mukaan jakaa pääpiirteissään kolmeen: tuotannon alasajo joko kertaluonteisesti tai asteittain, pääpiirteissään (1), nykytilan säilyttäminen (2) tai kasvuhakuisuus tilan nykyisen tuotantokapasiteetin käyttöastetta nostamalla (3). Viimeksi mainittu tapahtuu joko alkutuotantoa tehostamalla, eli useimmiten tuotannon laajentamisen, tilayhteistyön ja töiden ulkoistamisen kautta haettavilla eduilla kuten yksikkökustannusten tai työnmenekin laskulla, tai hajauttamalla tuotantokapasiteettia myös alkutuotannon ulkopuolelle eli monialaistamalla. Alkutuotannon tehostaminen ja monialaistaminen eivät ole toisiaan poissulkevia kehitystapoja, ja monella tilalla niitä toteutetaankin yhtä aikaa. Nykyisiä ja lähitulevaisuuden maatalousyrittäjiä voidaan pitää hyvin monimuotoisina töiden organisoimisen, kuten tilayhteistyön ja töiden ulkoistamisen, suhteen. (Karttunen ja Tuure 2008).

Erityisesti kasvuhakuiset maatalousyrittäjät tarvitsevat päätöksentekonsa tueksi koko yrityskokonaisuuden kattavaa ja sekä nykyisen että tulevan toimintaympäristön huomioon ottavaa neuvontaa ja sille käyttökelpoista aineistoa tuottavaa tutkimusta. Lisäksi maatalojen ja monialaisten yritysten tietojohdantamisen tukemiseen tarvitaan kehittyneitä, helppokäyttöisiä ja muuhun tuotantotekniikkaan hyvin integroituvia johtamisen apuvälineitä. Näin voidaan paremmin hallita lisääntyvää työajankäytön tuottavuusvaatimusta sekä laskea tietokuormituksen ja päätöksenteon aiheuttamaa henkistä painetta.

Kestävälle maatilataloudelle on elintärkeää yrityksen avainresurssien eli työvoiman – ihmisten – turvallisuuden, hyvinvoinnin ja terveyden ylläpitäminen ja edistäminen. Esimerkiksi pankin lainapäätöstä ja TE-keskuksen tukipäätöstä ennen pitäisi erityisesti tuotannon laajentamistapauksissa olla dokumentoituna ”riittävän” tarkka tilan työresurssien käyttösuunnitelma koko kehitysprosessin (ennen, aikana, jälkeen) ajaksi. Riippumatta kehitysprosessin luonteesta sen alkuvaiheessa on varmistuttava siitä, että tuleva yritystoiminta on taloudellisesti kestävällä pohjalla myös ennakoitavissa olevan tulevaisuuden puitteissa. Tämä vaatii esimerkiksi merkittävälle osalle suomalaisista kasvuhakuisista karjatiloista vakavaa yksikkökustannusten tarkastelua, jossa keskeisiä tekijöitä ovat työnkäytön määrä ja laatu. Tämän tarkastelun ilmeinen lopputulema on yksintyöskentelyn lisääntyminen.

Yksittäisten tiedonmurusten tutkimisen ja levittämisen sijasta on entistä enemmän pyrittävä suurien kokonaisuuksien kattamiseen, mikä ei onnistu ilman tutkimuslaitosten tutkijoiden erikoistumista ja tutkimusyhteistyötä. Rahoittajan kannattaa harkita tutkimusyhteistyön muodostamista ehdoksi hankerahoitukselle, mikä vähentäisi keskenään kilpailevien hankkeiden määrää. Samaan aikaan tulisi harkita yhteistyökannustimena tietyn tutkimusmäärärahan sitomista tilaustyönä tehtäviä yhteistutkimuksia varten.

Tuotantoeläinten hyvinvointia edistävät ja muutoinkin vastuullisesti ja kestävästi toimivat elintarvikeketjut voivat olla merkittävä kotimaisen tuotannon ja markkinoinnin tekijä, jolla on vaikutusta myös viljelijän työoloihin. Karjankasvattajien tulisi saada käypä korvaus lisäkustannuksille, jos he mitoittavat tuotanto-olosuhteensa eläinsuojelulain minimitasoa väljemmin. Eettisesti ja etologisesti kestävämmät tuotanto-olosuhteet todennäköisesti pienentävät myös riskiä työtaturmille ja ammattitaudeille.

Maatila lähiympäristöineen voi olla monen eri sukupolven edustajille samaan aikaan sekä koti että työpaikka ja myös harrastuspaikka. Lisäksi tilalla voi työskennellä tai vieraila aika-ajoin lukuisia perheen ulkopuolisia henkilöitä. Maatilatason turvallisuustarkastelussa tulisi jatkossa aikaisempaa useammin tarkastella yksittäisten koneiden, rakennusten tai tuotantoprosessien lisäksi tilakokonaisuutta ja kaikkia siellä jatkuvasti tai tilapäisesti olevia tuotantoprosesseja eri henkilöiden ja toimintojen näkökulmasta. Yrittäjän tai yrittäjäperheen tekemät johtamispäätökset ja päätösten taustavaikuttajat, muun muassa tutkimus ja neuvonta, vaikuttavat yhteen kokonaisuuteen.

Kiitokset

Kirjoittajat haluavat kiittää Maatalousyrittäjien eläkelaitosta, jonka työturvallisuusapurahalla hanke pääosin rahoitettiin.

Kirjallisuus

Kamppinen, M., Kuusi, O. & Söderlund, S. (ed.) 2002. Tulevaisuuden tutkimus - perusteet ja sovellukset. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 896. Helsinki: Kirjakas/Tallprint.

Karttunen, J. & Tuure, V-M. 2008. Töiden organisointi perustuotanto- ja monialaisilla tiloilla. Julkaisussa: Maataloustieteen Päivät 2008. [verkkojulkaisu]. Saatavilla Internetissä: www.smts.fi.

Ringland, G. 1998. Scenario planning - managing for the future. Chichester: John Wiley and Sons. 407 p.

Van der Heijden, K., Bradfield, R., Burt, G., Cairns, G. and Wright, G. 2002. The sixth sense. Accelerating organisational learning with scenarios. Chichester: John Wiley and Sons.